

SEMANTINĖ PINIGINIŲ VIENETŲ PAVADINIMŲ STRUKTŪRA

ESMINIAI ŽODŽIAI: semantika, semantinė struktūra, reikšmė, reikšmės atspalvis, žodyninis straipsnis.

Leksikografiniuose lietuvių kalbos šaltiniuose, išskyrus nebent didesnius tarptautinių žodžių žodynus, piniginių vienetų pavadinimai nėra pateikiami išsamiai ir sistemiškai¹. Sisteminiimas yra viena iš šiuolaikinės leksikografijos funkcijų (Morkovkin 1993: 37), sistemiškumas – kertinis kiekvieno žodyno akmuo, žodynas – ne atsitiktinis, o sisteminis leksikos vienetų rinkinys (Jakaitienė 2005: 9). Sistemiškumo siekia ir *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas* (toliau – BŽ), kuris nuo ankstesnių lietuvių kalbos aiškinamųjų žodynų skiriasi tuo, kad iš esmės yra rašomas ne abėcėliškai, o leksinėmis semantinėmis žodžių grupėmis (Liutkevičienė 2006: 9; Liutkevičienė 2010a: 223; Liutkevičienė 2010b: 141; Naktinienė ir kt. 1999: 4; Naktinienė 2006: 20; apie žodynų rašymą ir redagavimą žodžių grupėmis dar žr. Paulauskas 1985; Babickienė 1985: 231; Gudavičius 1997). Viena tokių semantinių grupių ir yra piniginių vienetų pavadinimai.

Dalis pagrindinių, stambiųjų piniginių vienetų, t. y. valiutų, pavadinimų yra svarstyti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (toliau – VLKK) ar bent jau kalbininkų peržiūrėti. Iš ankstesnių darbų, pateikiančių daugiau ar mažiau išsamius aptariamąs leksinės grupės žodžių sąrašus, minėtini *Rusiškai lietuviškas ekonomikos terminų žodynas* (toliau – RLETŽ), Kazimiero Eigmino ir Kazimiero Gaivenio straipsnis „Piniginių vienetų pavadinimai“

---

¹ Piniginių vienetų pavadinimai kartu su kolege Aurelija Tamulioniene (kuriai straipsnio autorė dėkinga už pagalbą renkant ir apdorojant duomenis) pradėti tirti siekiant sistemiškai juos pateikti *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*. Darbams išibėgėjus jau galima pasidalinti ir kai kuriomis mintimis. Šiame *Kalbos kultūros* numeryje ta pačia tema spausdinamas ir atskirai A. Tamulionienės parengtas straipsnis „Piniginių vienetų pavadinimų atrankos *Bendrinės lietuvių kalbos žodynui* kriterijai“. Neišvengiamas kai kurių dalykų pasikartojimas šiuose dviejuose piniginių vienetų pavadinimams skirtuose straipsniuose atsirado dėl bendro darbo pobūdžio ir neturėtų būti laikomas jų yda.

(Eigminas, Gaivenis 1968), Antano Buračo *Pasaulio valiutų ir monetų žiny-
nas* (Buračas 1999). Minimame straipsnyje pateikiamas piniginių vienetų
registas – lentelė, kurioje šalia abėcėlės tvarka surašytų šalių rašomi sukir-
čiuoti jų pagrindinių piniginių vienetų ir smulkesnių šių vienetų dalių
pavadinimai. Žodyne ir žinyne šios srities leksika apipavidalinta leksikogra-
fiškai – pateikiamas atitinkamo kita kalba (dvikalbiame žodyne) arba aiški-
nama reikšmė (žinyne), tačiau piniginių vienetų pavadinimų semantinė
struktūra nėra vienu atveju nėra parodoma.

Smulkiųjų piniginių vienetų, paprastai sudarančių šimtąją pagrindinės
valiutos dalį, VLKK nėra svarsčiusi, jie nėra sunorminti ir skirtinguose
šaltiniuose įvairuoja. Kaip patikimiausi šaltiniai norintiems rasti taisyklingus
piniginių vienetų pavadinimus dabar minėtini du sąrašai: 2008 m. sausio
16 d. Muitinės departamento generalinio direktoriaus įsakymas nr. 1B-40
„Dėl valiutų, naudojamų deklaruojant prekes Lietuvos muitinei, sąrašo
patvirtinimo“ ir du jo 2008 m. gruodžio 1 ir 15 d. pakeitimai (1B-749,
1B-794) bei nuolat atnaujinamas *Europa. Institucijų leidinių rengimo vadovas*.
A5 priedas: Šalių, teritorijų ir valiutų sąrašas.

Minėtieji sąrašai ir kiti šaltiniai yra naudingi kaip pagalbinė medžiaga,
kuriant žodyninius piniginių vienetų pavadinimų straipsnius. Juose turi būti
atskleista šių pavadinimų semantinė struktūra – tinkamai išskiriant ir api-
brėžiant jų reikšmes, iliustruojant vartosenos pavyzdžiais ir kt.

Kitų kalbų žodynuose pinigų pavadinimai pateikiami įvairiai. Net ir tame
pačiame žodyne gali būti skirtingai skiriamos reikšmės (dažniausiai – jų
atspalviai). Ne visur apibrėžtyse nurodomi smulkieji piniginiai vienetai ir
jų santykis su valiuta, kurios pavadinimas yra antraštinis straipsnio žodis.
Ne visada minimi piniginių vienetų ženklai. Kartais senieji, nebevertojami
pinigų pavadinimai pateikiami kaip viena leksema kartu su tebevertojamais,
kartais – kaip atskira leksema, istorizmas, atitinkamai pažymint (pvz., latvių
žodynuose jie turi pažymą vėst., žr. toliau cituojamą straipsnį *krona* iš SvV).
Retas pinigų pavadinimas pateikiamas su vartosenos pavyzdžiais, ypač ma-
žesniuose ir vidutinės apimties žodynuose. Paprastai iliustruojami tik daž-
niausiai vartojami šios semantinės grupės žodžiai. Nelygu ir žodyninių
straipsnių apimtis, tezaurų tipo žodynuose jie gali būti itin ilgi, enciklope-
diški. Plg. *dollar* straipsnį iš CNRTL, kuriame gausiai pateikiama vartosenos
pavyzdžių su šaltinių nuorodomis, atskira pastraipa skiriama informacijai
apie žodžio tarimą ir rašybą, etimologiją, vartojimo dažnį ir kt.²:

² Cituojant žodyninius straipsnius stengtasi išlaikyti tą patį formatą, koks yra žodyne. Pra-
leistos teksto dalys žymimos [...].

dollar

A.– Unité monétaire des États-Unis et du Canada, divisée en 100 cents. *Un billet de dix, de cent dollars. Elle [la mère] reçut en même temps une petite liasse de dollars verts qu'elle enfouit dans son corsage comme un billet doux* (CÉLINE, *Voyage*, 1932, p. 274). *Au grand hôtel de Grasse, un Américain a parié mille dollars contre un louis que la guerre serait finie pour Christmas* (MARTIN DU G., *Thib.*, Épil., 1940, p. 995):

1. J'ai vu deux ou trois restaurants d'un type assez singulier dont le plus connu est Marcel : on y trouve, pour un **dollar** et demi une abondante table d'hôte, mais tout ce que vous laisserez dans votre assiette vous sera compté en plus, sur l'addition, à titre d'amende; ... MORAND, *New York*, 1930, p. 148.

– *En appos. avec valeur d'adj.* *La zone dollar.* Zone où a cours le dollar. *Le principal de ces déséquilibres régionaux, celui entre la zone dollar et le reste du monde, n'a duré si longtemps que parce que les États-Unis ont décidé de le financer par des dons et des prêts à long terme* (Univers écon. et soc., 1960, p. 3814).

– *Au sing.* [En tant que symbole de la puissance financière des États-Unis] *Et enfin à la section américaine, les belles madames de Sargent, Sargent le portraitiste attiré des princesses du dollar et des milliardaires marchandes de porc salé* (LORRAIN, *Sens. et souv.*, 1895, p. 189).

Rem. On rencontre ds la docum. le néol. *dollariser*, verbe trans. Américaniser, empreindre du caractère américain, de la mentalité américaine. *Le caractère soupçonneux du romancier [Bourget], dollarisé par son voyage en Amérique* (GONCOURT, *Journal*, 1896, p. 980).

B.– *P. ext.* Unité monétaire adoptée par différents pays. *Dollar éthiopien, malaisien. Les fontes du père et de son petit escadron étaient pleines de piastres, de doublons, d'écus d'or et d'argent, des dollars chinois, des Marie-Thérèse, thalers d'Abyssinie* (CENDRARS, *Bourlinguer*, 1948, p. 377):

2. L'expansion du *florin* de Florence, depuis le XIIIe siècle, ne dépend pas d'autres causes, elle est solidaire d'une prospérité qui se fait partout reconnaître. Plus près de nous, nous citerons la diffusion du « **dollar** mexicain » en Extrême-Orient. *L'Hist. et ses méthodes*, 1961, p. 343.

Prononc. et Orth. : [dɔlə:r]. Ds *Ac.* dep. 1835. **Étymol. et Hist.** 1776, 13 déc. (*Courr. de l'Europe*, I, p. 100 ds PROSCHWITZ *Beaumarchais*, p. 242 : le cent pesant ne coûte à Boston que cinq **dollars**). Anglo-amér. *dollar*, à l'orig. empr. par l'angl. au b. all. *daler* (1553 *daler*; corresp. à l'all. *Taler*, v. *thaler*) pour désigner cette monnaie des pays germ.; puis appellation du peso esp. dans les colonies d'Amérique du Nord (1650 *Caroline Dollar*) enfin unité monétaire adoptée par le Congrès amér. (1785 *Resol. Continent. Congress U.S.* 6 July ds *NED* : Resolved that the money unit of the United States of America be one dollar). **Fréq. abs. littér.** : 383. **Fréq. rel. littér.** : XIXes. : a) 39, b) 373; XXes. : a) 247, b) 1 246. **Bbg.** PAMART (P.). La Parole est d'argent, mais le silence est d'or. *Vie Lang.* 1971. p. 138.

Dar keletas pavyzdžių iš įvairių kalbų aiškinamųjų žodynų, iš kurių matyti, kaip skirtingai gali būti pateikiami pinigų pavadinimai:

Žodyninis straipsnis	Komentarai
<p>DŽ₇: dóleris (1) piniginis JAV, Kanados ir kai kurių kitų kraštų vienetas; piniginis jo vertės ženklas</p> <p>ceñtas (2) šimtoji Lietuvos Respublikos, JAV ir kai kurių kitų valstybių piniginio vieneto dalis; piniginis tokios vertės ženklas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • šiek tiek skiriasi piniginių ženklo apibrėžties formuluotės; • sutampantys JAV ir kitų šalių piniginių vienetų pavadinimai laikomi viena leksema.
<p>LLVV: dolārs -a, v. <i>Naudas vienība (Amerikas Savienotajās Valstīs, Kanādā, Austrālijā un citās valstīs). Attiecīgā naudas zīme, monēta.</i> Drebošu sirdi viņa nolika uz Vīzemaņa galda divi simti dolārus. Birze 3, 121.</p> <p>LEV: cents <i>Naudas vienība, sīka monēta (ASV, Kanādā u. c.). ASV, piem., 1 c. = 1/100 dolāra.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • piniginis ženklas ivardytas konkrečiai – moneta; • smulkiojo piniginių vieneto apibrėžtyje nurodomas jo vertės santykis su pagrindinio vieneto verte.
<p>LLVV: lats -a, v. <i>Naudas vienība (buržuāziskajā Latvijā). Attiecīgā naudas zīme, monēta.</i> Pēdējais svarīgākais solis [1940. gadā] bija Padomju Savienības valūtas ieviešana apgrozībā, tas ir, lata pielīdzināšana rublim. F Deglavs II, 17. Pieci lati! Piecas sudraba ripiņas žvadzēja Volda maciņā. Lācis 5, 37. Es domāju par šo dienu. Kā būs? Vai vakarā pārnesīšu kādu latu? Varbūt, iztērējis pēdējos santīmus, pārnākšu tukšā. Lēmanis 9, 14.</p> <p>santīms -a, v. <i>Naudas vienība (buržuāziskajā Latvijā, Francijā, Luksemburgā, Šveicē). Attiecīgā naudas zīme, monēta.</i> Līdz pēdējam santīmam Voldis iztērēja visu latu. Lācis 5, 35.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • reikšmės iliustruojamos vartosenos pavyzdžiais; • prie pastarųjų pateikiami šaltinių sutrumpinimai; • ankstesni LLVV tomui rengti dar sovietų laikais, todėl <i>lato</i> ir <i>santimo</i> apibrėžtys neatitinka šių dienų realijų.

Žodynis straipsnis	Komentari
<p>..Martai bija sakrājušies pāris desmit santīmu. Tēvam patika šad tad viņai iedot pa niekam. J Kalniņš 2, 126.</p> <p>Runcis: Savus santīmus tu varētu izlietot citādi nekā tos atdot bērniem. Zīverts 1, 285.</p> <p>LEV³ santīms -a, v. 1. <i>Naudas vienība Latvijā (arī Šveicē, līdz 2002 arī Francijā un Luksemburgā), lata simtā daļa; attiecīgā naudas zīme, monēta.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • du semantiniai aspektai (dabartinis Latvijas pinigais bei Prancūzijas ir Liuksemburgo pinigais iki euro įvedimo) pateikiami kaip viena leksema.
<p>SvV: krona vēst. 1. <i>Naudas vienība Čehijā, Dānijā, Islandē, Norvēģijā un Zviedrijā.</i> 2. vēst. <i>Naudas vienība vairākās Eiropas valstīs pirms eiro ieviešanas.</i> 3. vēst. <i>Sudraba vai zelta monēta, kas senāk bija apgrozībā Anglijā, Francijā un dažās citās zemēs. [...].</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • valiutos pavadinimas, buvęs iki euro įvedimo, laikomas istorizmu, žymimas atitinkama pažyma ir pateikiamas kaip atskira leksema.
<p>LEV: lats -a, v. <i>Latvijas Republikas nacionālā valūta 1922.-1941. g. un no 1993. g. (1 Ls = 100 santīmu).</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • apibrėžtyje parodomas nacionalinės valiutos tęstinumas – iki okupacijos buvusio ir atkūrus Nepriklausomybę atgaivinto lato pavadinimas laikomas viena leksema.
<p>SJP: dolar «jednostka monetarna USA; też jednostka monetarna innych krajów, np. Kanady, Australii, Nowej Zelandii» • dolarowy</p>	<ul style="list-style-type: none"> • piniginio vieneto pavadinimo straipsnyje pateikiami ir jo vediniai;

³ SV nurodoma, kad šis straipsnis teikiamas iš LLVV, tačiau pats LLVV teikia kitokį *santīms* straipsnį, kuris pagal leksikografinę techniką visiškai atitinka žodžio *lats* straipsnį iš to paties žodyno.

Žodyninis straipsnis	Komentarai
<p>cent</p> <p>1. «drobna moneta równa jednej setnej podstawowej jednostki monetarnej w różnych krajach»</p> <p>2. «jednostka miary odległości między dźwiękami»</p> <p>• centowy</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sutampantys JAV ir kitų šalių piniginių vienetų pavadinimai laikomi viena leksema, bet pateikiami kaip reikšmės atspalviai.
<p>Longman:</p> <p>dollar [countable]</p> <p>1 the standard unit of money in the US, Canada, Australia, and some other countries, divided into 100 cents: symbol \$: <i>It cost three dollars.</i> <i>a ten-dollar bill</i> <i>You can pay in dollars or euros at the airport.</i></p> <p>2</p> <p>the dollar</p> <p>the value of US money in relation to the money of other countries: <i>The pound has risen against the dollar (=increased in value in relation to the dollar).</i> → you can bet your bottom dollar at bet¹ (4); → feel/look like a million dollars at million (4)</p> <p>cent [countable]</p> <p>1 1/100th of the standard unit of money in some countries. For example, there are 100 cents in one dollar or in one euro: symbol c</p> <p>2</p> <p>put in your two cents' worth</p> <p><i>American English</i> to give your opinion about something, when other people do not want to hear it → not one red cent at red¹ (7)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kaip atskiros leksemos pateikiami du semantiniai aspektai: kai kurių šalių piniginių vienetų pavadinimas, kurį sudaro 100 centų, ir JAV piniginio vieneto vertė, lyginant jį su kitų šalių piniginių vienetais; • pateikiamas piniginio vieneto simbolis; • pateikiama frazeologinių junginių su piniginio vieneto pavadinimu.

Žodyninis straipsnis	Komentarai
<p>MWLD: dollar ɹ/ˈdɑːlə-/ noun <i>plural dollars</i></p> <p>1 [<i>count</i>] a: a basic unit of money in the U.S., Canada, Australia, and other countries that is equal to 100 cents ▪ The shirt costs 20 <i>dollars</i>. [= \$20] ▪ She had to pay hundreds of <i>dollars</i> in auto repairs. ▪ The property is worth a million <i>dollars</i>. = It's a million-<i>dollar</i> property. ▪ Do you have a 20-<i>dollar bill</i>? [= a twenty] ▪ It costs 500 pesos. How much is that in dollars? [= how many dollars equals 500 pesos?]</p> <p>b: a bill or coin that is worth one dollar ▪ I found a <i>dollar</i> on the sidewalk. = I found a dollar bill on the sidewalk. ▪ She put a wrinkled <i>dollar</i> down on the counter. — see also <u>HALF-DOLLAR</u>, <u>TOP DOLLAR</u></p> <p>2 <i>the dollar technical:</i> the value of a dollar when it is compared to another unit of money ▪ <i>The dollar</i> dropped sharply against the pound. ▪ the strength/weakness of <i>the dollar</i> ▪ <i>The dollar</i> is worth more in Mexico.</p> <p>3 [<i>count</i>] : money that is from a specified source or used for a specified purpose ▪ You want to know how the state spends every federal <i>dollar</i> [= money from the federal government] it receives?— usually plural ▪ Should a program like this be paid for with tax/taxpayer <i>dollars</i>? [= with money the government collects through taxes] ▪ tourist/tourism <i>dollars</i> [= money that an economy gets because of the money tourists spend there] ▪ The company needs to invest its advertising <i>dollars</i> wisely.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nurodomi smulkieji piniginiai vienetai, sudarantys pagrindinį vienetą; • skirtingi semantiniai aspektai pateikiami atskiro- mis leksemomis (ank- čiau pateiktuose pavyz- džiuose iš lietuvių, lat- vių, lenkų žodynų tai yra reikšmės atspalviai); • taip pat atskira leksema išskiriama piniginių vie- neto vertės, lyginant jį su kitų šalių piniginiiais vienetais, reikšmė; • visos reikšmės iliustruo- jamos būdingiausiais vartosenos pavyzdžiais; • pažymima, kad pirmoji ir trečioji leksemos gali turėti ir daugiskaitinę formą.

Taigi įvairiuose žodynuose piniginių vienetų pavadinimai, priklausomai nuo žodynų paskirties, apimties, rengimo metodikos ir kt., pateikiami skirtingai. Skiriasi žodžių apibrėžčių formuluotės (dažniausiai – tam tikros trafaretinės apibrėžtys), retai kada iliustruojama vartoseną, semantinė šių žodžių struktūra taip pat pateikiama nevienodai.

Apibendrinus nagrinėtų lietuvių, latvių, anglų, prancūzų, vokiečių, rusų, lenkų kalbų žodynų (žr. šaltinių sąrašą) medžiagą matyti, kad šios leksinės semantinės grupės žodžiai turi tris reikšmes (ar tris reikšmės atspalvius):

- tam tikros šalies piniginis vienetas;
- šis vienetas vertės atžvilgiu, lyginant jį su kitais / kitų šalių piniginiiais vienetais;
- jo vertės piniginis ženklas (banknotas ir (ar) moneta).

Tiriant pinigų pavadinimų semantiką buvo atlikta nedidelė apklausa. Apklausti 32 respondentai – 6 kalbininkai ir 28 kūrybinių industrijų programos trečio kurso studentai. Jiems pateikta 30 žodžių *litas* ir *centas* vartosenos pavyzdžių (atitinkamai 19 ir 11 sakinių) ir prašyta pažymėti, kuriuose iš jų šie žodžiai reiškia pačius piniginius vienetus (kaip vertės matą, nacionalinę valiutą ir pan.), o kuriuose – jų ženklus (banknotus, monetas). Atsakymų variantų buvo penki: piniginis vienetas, jo ženklas, greičiau piniginis vienetas nei jo ženklas, greičiau ženklas nei piniginis vienetas, nežinau. Pastaraisiais trimis (abejojimo) atsakymų variantais naudotasi retai.

Sakiniai buvo pateikti šie:

Su žodžiu <i>litas</i>	Su žodžiu <i>centas</i>
1. Šimto litų banknotas.	1. Penkių centų moneta.
2. Šiandien turiu tik du litus .	2. Žemdirbiam už 1 kilogramą pieno buvo mokama po 35 centus .
3. Apsirikau litu .	3. Turiu tik kelis centus .
4. Litas susietas su euru ir tikrai nebus devaluotas.	4. Ar ne iš Jūsų piniginės iškrito du centai ?
5. Lito kursas.	5. Daiktų saugojimo kameras (partuotuvėse) gadina visokie „taupytojai“, į užraktus kaišiojantys penkis centus vietoj doiejų litų.
6. Kaip geriau taupyti [skolintis] – lita is, doleriais ar eurai?	6. Sauja centų .
7. Turguje man įbruko dvidešimt padirbtų litų .	7. Jūs nieko prieš, jei grąžą atiduosiu centais ?
8. Gal galite man iškeisti dešimt litų ?	8. Prekybininkai ir pirkėjai pripažįsta, kad atsiskaitymas baltais centais reikalauja daugiau laiko ir kantrybės.
9. Lito įvedimo 85-erių metų sukaktis.	
10. Mūsų sukaupti litai baigia nuvertėti.	
11. SEB bankas už metų indėlių lita is nebesiūlo nė 0,5%.	
12. Vidutinis atlyginimas „į rankas“ praėjusiais metais siekė 1594 litus .	

Su žodžiu <i>litas</i>	Su žodžiu <i>centas</i>
13. <i>Ar Lietuvos Respublikoje yra galimas atsiskaitymas užsienio valiuta už paslaugas ir (ar) prekes per kasos aparatą, grąžą išduodant litas?</i>	9. <i>Kur galima būtų be papildomo mokesčio išsikeisti baltus centus į stambesnius pinigų?</i>
14. <i>Elgetos kepurėje gulėjo krūvelė smulkiųjų ir suglamžyti dešimt lity.</i>	10. <i>Centas prie cento – ir litas.</i>
15. <i>Paskolink 50 lity iki algos.</i>	11. <i>Jis už penkis centus utėlę į Australiją nuvarytų.</i>
16. <i>Ar turėsite grąžos iš 500 lity?</i>	
17. <i>Grąžos gavau du banknotus po dvidešimt (lity) ir dar lity smulkiais.</i>	
18. <i>Kolegos dovanai renkame po dvidešimt lity.</i>	
19. <i>Kiek laiko, įvedus Lietuvoje eurą, dar bus galima mokėti litas?</i>	

Nors apklaustųjų specialistų ir studentų grupės skyrėsi dydžiu ir todėl rimtos išvados nedarytinos, negalima teigti, kad profesionalai atsakė tiksliau. Kai kuriais atvejais kaip tik studentų atsakymai buvo tikslesni.

Vienintelis sakiny, kurį visi apklausiamieji, išskyrus vieną kalbininką, pažymėjo vieningai – *Lito kursas*. Teisingai nurodyta, kad šiame sakinyje žodis *litas* reiškia piniginių vienetą. Kiti semantiniu aspektu dažniau taisykliai negu klaidingai įvertinti sakiniai:

- *Elgetos kepurėje gulėjo krūvelė smulkiųjų ir suglamžyti dešimt **lity**.*

Kad *litas* šiame sakinyje reiškia piniginių vienetą pažymėjo 6 studentai, kad piniginių vienetą ženklą – 28 respondentai (6 kalbininkai ir 22 studentai).

- ***Litas** susietas su euru ir tikrai nebus devaluotas.*

23 atsakiusieji (5 kalbininkai ir 18 studentų, iš kurių vienas atsakė „greičiau piniginis vienetas nei piniginių vienetą ženklą“) manė, kad *litas* šiame sakinyje reiškia piniginių vienetą, 8 (1 kalbininkas ir 7 studentai) – kad piniginių vienetą ženklą.

Klaidingiausiai tiriamųjų žodžių reikšmė nustatyta vartosenos pavyzdžiuose *Šimto lity banknotas* ir *Penkių centų moneta*. Tik 2 studentai pirmuoju atveju ir 4 antruoju nurodė, kad *litas* ir *centas* šiuose sakiniuose

reiškia piniginius vienetus. Didžioji dauguma kitų atsakusių – 30 (4 kalbininkai ir 26 studentai) pirmuoju atveju bei 27 (5 kalbininkai ir 22 studentai) antruoju – pažymėjo reikšmę „piniginio vieneto ženklas.“ 2 kalbininkai *lito* ir 1 – *cento* atveju atsakė „nežinau“. Akivaizdu, kad respondentes klaidina bendrinio piniginio ženklo pavadinimo (žodžių *banknotas*, *moneta*) vartojimas šalia konkrečių pinigų pavadinimų.

Įdomus atvejis: sakinių *Penkių centų moneta* ir *Daiktų saugojimo kameras (parduotuvėse) gadina visokie „taupytojai“; į užraktus kaišiojantys penkis centus vietoj dviejų litų* vertinimas. Ta pati realija pavadinta dvejopai: *penkių centų moneta* ir *penki centai*. Pirmuoju atveju *centas* reiškia piniginių vienetą, antruoju – jo ženklą, monetą. Tačiau šio žodžio semantika abiejuose sakiniuose įvertinta skirtingai: pirmuoju atveju (*penkių centų moneta*) – tik 4 studentai atsakė teisingai, likę 27 respondentai manė, kad *centas* šiame sakinyje reiškia piniginių ženklą, 1 kalbininkas pasirinko atsakymą „nežinau“. Antruoju atveju – priešingai: dauguma atsakusių (23) pasirinko teisingą atsakymą, 2 studentai suabejojo, ir tik 7 klaidingai pažymėjo, kad į saugojimo kamerų užraktus yra kaišiojami patys piniginiai vienetai, o ne jų ženklai (monetos).

Kitas įdomus pavyzdys: *Gal galite man iškeisti šimtą litų?* Nors dauguma atsakusių pažymėjo, kad šiame sakinyje *litas* reiškia piniginių vienetą, vis dėlto buvo 3 atsakymai „nežinau“, iš kurių vienas pakomentuotas, atkreipiant dėmesį, kad *lito* reikšmė šiame sakinyje priklauso nuo to, į ką prašoma iškeisti – į smulkesnius vienetus ar į kitą valiutą.

Kai kurie vertinimai nustebino. Pavyzdžiui, nustatant žodžio *litas* reikšmę sakiniuose *Šiandien turiu tik du litus* ir *Apsirikau litu*, teisingi ir klaidingi atsakymai pasiskirstė maždaug po lygiai tiek apskritai, tiek studentų grupėje. Kalbininkų atsakymai abiem atvejais buvo tokie: 2 (tie patys) atsakė teisingai, 4 – klaidingai. Tokie ir panašūs atvejai remia prielaidą, kad piniginių vienetų pavadinimų reikšmės yra glaudžiai susijusios, kai kuriais atvejais – sunkiai atskiriamos. Žodynininkams tai yra nemaža problema. Norint žodžio semantinę struktūrą pateikti remiantis nedviprasmiškais vartosenos pavyzdžiais, kurie aiškiai rodo esant atskiras reikšmes ar bent jų atspalvius, tenka nutylėti tokius vartosenos pavyzdžius, kurie gali iliustruoti kelias reikšmes (atspalvius), nors jie yra labai įprasti, dažnai vartojami. Kitais atvejais nustatant reikšmę galėtų pagelbėti platesnis kontekstas, tačiau žodynuose leksikos vartoseną paprastai iliustruojama pavieniais sakiniais arba žodžių junginiais.

Taigi atsakymų į anketos klausimus analizė parodė, kad teoriškai respondentai lyg ir nesunkiai skiria du semantinius piniginių vienetų pavadinimų reikšmės aspektus – „teorinį“ pinigą kaip šalies valiutą, vertės matą, ir praktiškai apčiuopiamą daiktą, pinigų ženklą (banknotą ar monetą). Tačiau prireikus nustatyti, kuria reikšme (reikšmės atspalviu) žodžiai *litas* ir *centas* pavartoti sakiniuose, tai padaryti pasirodė gana sudėtinga. Vis dėlto, kad ir kokie būtų atsakymai į anketos klausimus bei jų analizės rezultatai, žodyniniame straipsnyje pateikiant piniginių vienetų pavadinimų semantinę struktūrą skirtingos trys jau minėtos reikšmės (reikšmės atspalviai): tam tikros šalies piniginis vienetas; šis vienetas vertės atžvilgiu, lyginant jį su kitais (kitų šalių) piniginais vienetais; jo vertės piniginis ženklas (banknotas ir (ar) moneta).

Pažymėtina, kad pirmosios dvi reikšmės yra glaudžiai tarpusavy susijusios ir iš esmės skiriasi ne tiek semantiniu, kiek gramatiniu aspektu – ant-rajai būdinga vienaskaitinė vartosena plg. *lito kursas, litas susietas su euru ir tikrai nebus devaluotas; lito įvedimo 85-erių metų sukaktis ir indėlis litais; turiu tik du litus; renkame po dvidešimt litų; vidutinis atlyginimas pernai siekė apie 1600 litų*. Todėl žodyne šias reikšmes būtų geriau pateikti kaip reikšmės atspalvius. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad MWLD straipsnyje *dollar* būtent dėl šios, gramatinės, priežasties pasirinktas pateikimas atskiromis leksemomis. Trečioji reikšmė nuo pirmųjų dviejų kiek labiau nutolusi. Tai rodo ir skirtingas leksinis semantinis pinigų pavadinimų junglumas bei sąsaja su skirtinga pinigų funkcija ir kt. Pavyzdžiui, valiutų, t. y. pačių piniginių vienetų, pavadinimai vartojami su žodžiais *kursas, devaluoti, taupyti, įvesti, indėlis, skolinti* ir pan., o piniginių ženklų (banknoto, monetos) reikšme šie pavadinimai gali sudaryti žodžių junginius su žodžiais *byrėti, riedėti, sauja, suglamžyti, suplėšyti, mesti, kišti, baltas, pa-dirbti* ir pan.

Kai dėl pinigų pavadinimų sąsajos su pinigų funkcija, piniginių vienetų pavadinimai kaip tokie susiję su vertės mato, pasaulinių pinigų, o piniginių ženklų pavadinimai – su cirkuliacijos funkcijomis. Pastebėtina, kad su pinigų mokėjimų, kaupimo funkcijomis yra susiję tiek pačių piniginių vienetų, tiek jų ženklų pavadinimai. Tikėtina, kad tai yra viena iš priežasčių, kodėl neretai minėtos reikšmės yra taip susijusios, kad konkrečiais atvejais labai sunku tiksliai pasakyti, kuria reikšme pinigų pavadinimas yra vartojamas viename ar kitame konkrečiame sakinyje. Būtent tai ir atskleidė aptartoji apklausa.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Norint tiksliau parodyti pinigų pavadinimų semantinės struktūros dalių tarpusavio ryšius, jų artimumą vieni kitiems, matyt, piniginių ženklų reikšmę reikėtų įforminti būtent kaip atskirą reikšmę, o ne vienos reikšmės trečiąjį atspalvį, tarpusavio sąsajų prasme lygiavertį pirmiems dviem atspalviams. Kalbant konkrečiai apie piniginių vienetų pavadinimų pateikimą *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* pasakytina, kad neturint pakankamai iliustracinės medžiagos jame skirtini bent du iš minėtų – pirmasis arba antrasis ir trečiasis atspalviai. Trečiasis reikšmės atspalvis nuo pirmųjų dviejų, ko gero, pakankamai nutolęs, ir jį būtų galima laikyti atskira reikšme. Tačiau turint galvoje ne vien piniginių vienetų pavadinimų semantinę grupę, o vertinant reikšmių ir atspalvių skyrimą visos BŽ leksikos kontekste, matyt, tikslinga piniginių vienetų semantinę struktūrą pateikti būtent kaip atspalvius. Juolab, kad tai yra įprasta leksikografinėje praktikoje – daugumoje žiūrėtų žodynų piniginio vieneto ir jo ženklo semantinis skirtumas neišskiriamas į dvi atskiras reikšmes (jei apskritai yra fiksuojamas). Tad atsižvelgiant į piniginių vienetų pavadinimų pateikimą įvairiuose lietuvių ir kitų kalbų žodynuose, ko gero, visus tris aptartus semantinius aspektus reikėtų tradiciškai apiforminti kaip tris tos pačios reikšmės atspalvius.

Lito straipsnis *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* galėtų atrodyti maždaug taip (pagal BŽ rengimo metodiką jame pernelyg gausu iliustracinių vartosenos pavyzdžių, tačiau šiuo atveju jie padeda geriau suvokti siūlomą *lito* semantinės struktūros pateikimą):

litas dkt. (2) Lietuvos piniginis vienetas: *Šimto litų banknotas. Vienas litas lygus šimtui centų. Keturi šimtai litų už mąudymosi kostiumėlių?! Apsirikaū litū. Šiañdien turiū tik dū litūs. Mūsų sukaupti litai baigia nuvertėti. Kaip geriau taupyti [skōlin-tis] – litais, dōleriais ar eūrais? Paskōlink peñkiasdešimt litų iki algōs. Vidutinis atlyginimas „į rankàs“ praėjusiais mētais siēkē tūkstantį penkis šimtus devyniasdešimt keturis litūs. Tokià jachtà kainuotų šimtus tūkstančių skaičiuojant litais.* | vns. šis vienetas vertės atžvilgiu, lyginant jį su kitais (kitų šalių) piniginais vienetais: *Lito kūrsas. Stiprūs [siłpnas] litas. Litas susiētas su eurū ir tikrai nebūs devalvuotas.* | jo vertės piniginis ženklas (banknotas ir (ar) moneta): *Gal gālite mán iškeišti dēšimt litų? Ar turēsite grāžōs iš penkių šimtų litų? Tuģguje mán įbrūko dvidešimt padirbtų litų. Elģetos kepūreje gulėjo krūvėlė smulkiųjų ir suglāmžyti dēšimt litų.*

ŠALTINIAI

CNRTL – *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales*. Prieiga per internetą: <<http://www.cnrtl.fr/lexicographie/>>.

- Currency* (valiutų lentelės). Prieiga per internetą: <<http://www.thefreedictionary.com/currency>>.
- Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga per internetą: <<http://donelaitis.vdu.lt/tekstynas>>.
- Deutsch Wörterbuch*. Prieiga per internetą: <<http://woerterbuch.babylon.com/deutsch/>>.
- DŽ₇ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 7-as leidimas. Vyr. red. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.
- Enciklopediskā vārdnīca 1–2*, Rīga: Latvijas Enciklopēdiju redakcija, 1991.
- Interleksis – Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas „Interleksis“*, Vilnius: Alma littera, Fotonija, 2008.
- LEV – Lielā enciklopēdiskā vārdnīca*, Rīga: Jumava, 2003.
- Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga per internetą: <<http://terminai.vlkk.lt>>.
- LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca 1–8*, Rīga: Zinātne, 1972–1996.
- Lietuvių kalbos žodynas 1–20 (1941–2002; I elektroninio varianto leidimas)*. Red. kolegija: G. Naktinienė (vyr. red.), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, Vilnius: LKI, 2005. Prieiga per internetą: <www.lkk.lt>.
- Longman – Longman Dictionary of Contemporary English*. Prieiga per internetą: <<http://www.ldoceonline.com/dictionary>>.
- Merriam-Webster's Word Central. Student Dictionary*. Prieiga per internetą: <<http://www.wordcentral.com/browse/ABC>>.
- Merriam Webster*. Prieiga per internetą: <<http://www.merriam-webster.com>>.
- Monetų katalogas*. Prieiga per internetą: <<http://lt.ucoin.net/catalog>>.
- MWLD – Merriam-Webster Learner's Dictionary*. Prieiga per internetą: <<http://www.learnersdictionary.com>>.
- Oxford dictionaries*. Prieiga per internetą: <<http://www.oxforddictionaries.com>>.
- Raktažodžių žodynas*. Prieiga per internetą: <<http://www.limis.lt/rakta zodziu-zodynas>>.
- RLETŽ – Rusiškai lietuviškas ekonomikos terminų žodynas*, Vilnius: Mintis, 1966.
- SJP – Słownik języka polskiego*. Prieiga per internetą: <<http://sjp.pwn.pl>>.
- SV – Skaidrojošā vārdnīca*. Prieiga per internetą: <<http://www.tezaurs.lv/sv>>.
- SvV – Svešvārdu vārdnīca*, Rīga: Jumava, 1999.
- Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera, 2001.
- Tarptautinių žodžių žodynas lietuvių kalba*. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt>>.
- The free dictionary*. Prieiga per internetą: <<http://www.thefreedictionary.com>>.
- Visuotinė lietuvių enciklopedija 1–22*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001–2012.

Большой толковый словарь русского языка. Ред. Кузнецов С. А., Санкт-Петербург: Норинт, 2002.
Ожегов С. И. 1988: *Словарь русского языка*, Москва: Русский язык.

LITERATŪRA

- A5 – *Europa. Institucijų leidinių rengimo vadovas. A5 priedas: Šalių, teritorijų ir valiutų sąrašas.* Prieiga per internetą: <<http://publications.europa.eu/code/lt/lt-5000500.htm>>.
- Babickienė Z. 1985: Reguliariųjų išvestinių reikšmių pateikimas aiškinaamuosiuose lietuvių ir rusų kalbų žodynuose. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 24, 223–235.
- Buračas A. 1999: *Pasaulio valiutų ir monetų žinyras*, Vilnius: Vilniaus universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas.
- Eigminas K., Gaivenis K. 1968: Piniginių vienetų pavadinimai. – *Kalbos kultūra* 14, 65–69.
- Jakaitienė E. 2005: *Leksikografija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Gudavičius A. 1997: Dabartinės lietuvių kalbos žodynas leksikos sistemiškumo požiūriu. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 37, 33–39.
- Liutkevičienė D. 2006: „Bendrinės lietuvių kalbos žodynas“: Siekiamybė ir realybė. – *Leksikografija ir leksikologija 1, Aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Liutkevičienė D. 2010a: „Bendrinės lietuvių kalbos žodynas“: problemos ir sprendimai. – *Leksikografija ir leksikologija 2*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 223–234.
- Liutkevičienė D. 2010b: „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno“ struktūra, tikslai ir perspektyvos. – *Kalbos kultūra* 83, 141–150.
- Naktinienė G. ir kt. 1999: Pristatome rengiamą bendrinės kalbos žodyną [į redakcijos klausimus atsako G. Naktinienė, D. Liutkevičienė, D. Murmulaitytė, D. Svetikienė, A. Sirutavičiūtė, V. Černiūtė, V. Sakalauskiene]. – *Gimtoji kalba* 7, 1999, 1–10.
- Naktinienė G. 2006: Svarbesnieji „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno“ semantikos aspektai. – *Leksikografija ir leksikologija 1, Aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Paulauskas J. 1985: Žodyno redagavimas žodžių grupėmis. – *Kalbos kultūra* 49, 6–14.
- Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Kalbos konsultacijų bankas.* Prieiga per internetą: <<http://www.vlkk.lt/lit/konsultacijos>>.
- Морковкин В. В. 1993: О предпосылках системного лексикографирования. – *Прагматика словаря.* Под ред. О. Ю. Богуславской, Москва, 31–39.

2008 m. sausio 16 d. Muitinės departamento generalinio direktoriaus įsakymas nr. 1B-40 „Dėl valiutų, naudojamų deklaruojant prekes Lietuvos muitinei, sąrašo patvirtinimo“, Vilnius.

2008 m. gruodžio 1 d. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos generalinio direktoriaus įsakymas nr. 1B-749 „Dėl Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2008 m. sausio 16 d. įsakymo „Dėl valiutų, naudojamų deklaruojant prekes Lietuvos muitinei, sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo“, Vilnius.

2008 m. gruodžio 15 d. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos generalinio direktoriaus įsakymas nr. 1B-794 „Dėl Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2008 m. sausio 16 d. įsakymo nr. 1B-40 „Dėl valiutų, naudojamų deklaruojant prekes Lietuvos muitinei, sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo“, Vilnius.

Interneto šaltiniai naršyti paieškos sistema *Google*.

Gauta 2013 11 25
Priimta 2013 12 20

SEMANTIC STRUCTURE OF NAMES OF CURRENCY UNITS

S u m m a r y

With the exception of larger dictionaries of international words, the lexicographic sources of the Lithuanian language do not present the names of currency units comprehensively and systematically.

Depending on dictionary purpose, scope, compiling methodology, etc., this lexical semantic group is presented differently in different dictionaries. The wordings of definitions of words are different (usually, certain conventional definitions are used); the actual usage is rarely illustrated; the presentation of semantic structure of such words varies as well.

The summary of material from Lithuanian, Latvian, English, French, German, Russian and Polish dictionaries shows that the names of currency units have three meanings (or three shades of meaning): a currency unit of a specific country; the unit in terms of value compared to other currency units (only singular use); the cash form of its value (bank-note and/or coin).

A small survey was carried out in the analysis of semantics of the names of currency units. Specialists of linguistics and third-year students of the study programme of Creative Industries were asked to indicate the meaning – whether

currency unit or its cash form – in which the words *litas* and *centas* are used in the given examples of use. The analysis revealed that in theory, it is relatively easy for the respondents to distinguish between the two meanings; however, in specific cases, the answers of both linguists and the students of the aforementioned speciality to questionnaire questions were far from unanimous. Among other things, it prompts a conclusion that it is not always possible to distinguish between the said meanings. It can be explained by the fact that they are often provided as two shades of the same meaning. Nevertheless, the dictionary makes a distinction between them; it is also indicated by the different semantic valency of words. For example, in the sense of the currency unit, *litas* is used together with the words *kursas* (exchange rate), *devaluoti* (to devalue), *taupyti* (to save), *įvesti* (to introduce), *indėlis* (a deposit), *skolinti* (to lend), etc., while in the sense of its cash form (bank-note, coin), it goes with *suglamžyti* (to crumple), *suplėšyti* (to tear apart); in turn – *centas* is used together with *byrėti* (to fall), *baltas* (white), *sauja* (handful), *mesti* (to toss), *kišti* (to slip into), *riedėti* (to roll), etc.

In the absence of sufficient illustrative material, *The Dictionary of Standard Lithuanian* distinguishes at least two of the aforementioned shades – the first or the second and the third shade. The third shade of meaning is probably far enough from the first two shades to consider it an individual meaning. However, if we did not limit with the semantic group of names of currency units alone but also considered the distinction of meanings and shades in the context of the overall lexis of *The Dictionary of Standard Lithuanian*, it would apparently be appropriate to provide the semantic structure of currency units as shades, the more so that it is rather commonplace in the lexicographical practice – most of the dictionaries under analysis do not divide the currency unit and its cash form into two individual meanings (if it is recorded altogether).

KEYWORDS: semantics, semantic structure, meaning, shade of meaning, dictionary entry.

DAIVA MURMULAITYTĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
daminga@takas.lt